

TUDOMÁNYTÖRTÉNET

A Magyar Nyelvőr és a Magyar Nyelv 1905 és 1925 közötti történetéhez

1. Az ok, hogy hozzászólok a két folyóirat 1905 és 1925 közötti történetéhez (jól lehet SZATHMÁRI ISTVÁN 2015-ben megjelent társaságtörténeti monográfiája több tekintetben is felvilágosítást ad, egyéb forrásokat most nem említve), az, hogy a Nyelvőről szóló friss történeti áttekintés, amely BALÁZS GÉZA tollából származik, korrekcióra szorul. BALÁZS GÉZA írása abból az alkalmából született, hogy a Magyar Nyelvőr 2022-ben volt 150 éves. S ez alkalommal BALÁZS GÉZA az általa főszerkesztett Nyelvőrben írt négy részben történeti áttekintést róla. Jól tette, hiszen a Nyelvőr a magyar nyelvtudomány kezdetől fogva fontos folyóiratoként szolgálta a magyar nyelvtudományt. Természetes, hogy a Nyelvőr és a Magyar Nyelv története több ponton is érintkezve szükségessé tette, hogy a történeti visszatekintésben a Magyar Nyelvről is szó essék BALÁZS GÉZA írásában. Úgy látom azonban, hogy fontos források elkerülték BALÁZS GÉZA figyelmét. Biztosak lehetünk abban, hogy ezeknek az ismeretében másként fogalmazott volna több esetben is.

2. A történeti hűséget biztosítandó számos esetben idézek forrásaimból.

„Az 1872-ben alapított Magyar Nyelvőrt 1906-ban magára hagyta az MTA, támogatását az 1905-ben alapított Magyar Nyelvre, majd pedig a saját, Magyarosan című, 1932–1949 között megjelenő nyelvvédő folyóiratára helyezve” – írja BALÁZS GÉZA (Nyr. 2022: 527). Úgy tűnhet ez alapján, hogy a Magyar Nyelv élete azzal kezdődött 1905-ben, hogy a Nyelvőrt illető támogatást neki adta át az Akadémia. Tény ezzel szemben az, hogy a Magyar Nyelv nem akadémiai támogatással indult. A folyóirat programadó iratában (MNY. 1905: 1–2) ez áll: „Kormánytól, Akadémiától ily célra segílyt kérni szégyenlenénk. A társadalmat akarjuk szolgálni: a társadalomra kell támaszkodnunk”.

Hogyan és mikor került mégis az Akadémiától támogatott folyóiratok közé a Magyar Nyelv? Lássuk az ehhez vezető utat! Azzal kezdjük, hogy a Tanácsköztársaság évei súlyos megpróbáltatások elé állították a Magyar Nyelvtudományi Társaságot és folyóiratát is. Szily Kálmán elnök az 1919. október 7-ei választmányi ülésen ezt mondta: „Április közepe táján lehetett, hogy Lukács György »közoktatásügyi népbiztos« ... tudtomra adatta, hogy a MNyT.-ot nem akarja ugyan feloszlítani, hanem azt igenis megköveteli tőle, hogy Balassa József, Beke Ödön, Fokos Dávid, Simai Ödön, Simonyi Zsigmond és Trócsányi Zoltán elvtársak közül válasszon magának egy négytagú direktóriumot. Ez a direktórium fogja ezentúl ellenőrizni a Társaság működését, különösen pedig a Magyar Nyelv tartalmát” (MNY. 1920: 1–3). A Tanácsköztársaság kikiáltása után a Közoktatási Népbiztosság „további tanári működését kívánatosnak nem tartván” az egyetemi oktatástól eltöltötte Szinnyei Józsefet, a Társaság elnökét (SZATHMÁRI 2015: 30). SZATHMÁRI joggal írta tehát, hogy a Nyelvőr és a Magyar Nyelv közötti diszharmónia éles szakaszát ezek az évek,

tehát a Tanácsköztársaság hozta el. Érdemes megjegyeznünk, hogy az elmérgeződés nem tudományos, hanem a nyelvtudományon kívüli okokra vezethető vissza. Jól mutatja ezt az is, hogy a Nyelvőr akkor az Oktatásügyi Népbiztosság folyóirata volt, a Magyar Nyelv nem, a Magyar Nyelvet direktórium alá helyezték, a Nyelvőrt nem (SZATHMÁRI i. h.).

Az I. világháború és következményei természetesen a Magyar Nyelvtudományi Társaságot is súlyosan érintették. Fölmerült annak valószínűsége, hogy „talán nem végképp, de egyelőre teljesen meg kell munkásságát szüntetnie. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium segített rendkívüli és évi rendes segély nyújtásával. Ezt azonban a Társaság vezetősége valójában szégyellte” (idézi SZATHMÁRI 2015: 52). A Magyar Tudományos Akadémia mint a Magyar Nyelv kiadását A M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium mellett támogató intézmény először a Magyar Nyelv 1925. 9–10. füzetének a borítékán és az 1925-i kötet címlapján jelent meg (ÉDER 2005: 393).

GOMBOCZ 1922-es titkári jelentésében olvassuk: „nem tudom elhinni, hogy a magyar közönség és Társulatunk tagjai ... belenyugodhassanak abba, hogy egy Társulat, amely ... buzgón és önzetlenül ... szolgálta a nemzeti nyelv és a magyar tudomány ügyét, csúfosan kimúljon az annyiszor hangoztatott magyar kultúrfölény nagyobb dicsőségére” (MNY. 1923: 103).

1921-ről szólva MELICH írta a Magyar Nyelvről: „Hogy azonban ez az évfolyam ekkora terjedelemben is megjelenhetett, azt azoknak a jötevőinknek köszönhetjük, akik kérő szövegünkre részint adományukkal és felülfizetésükkel, részint pedig alapítványukkal siettek segítségünkre” (SZATHMÁRI 2015: 53). – Hozzáteszem, ez a veszély jelentkezett később is. S ha nincs Pais Dezső önzetlen áldozatkészsége, ma a Magyar Nyelvről sem mondhatnánk el, hogy egy évfolyama sem hiányzik.

3. De hogyan alakult a Nyelvőr és a Magyar Nyelv viszonya nem a keletkezés és megjelentetés szempontjából, hanem szigorúan a tudományos teljesítmény, illetőleg a magyar nyelvtudományban akkor betöltött szerepének a szempontjából nézve? Erre vonatkozóan lásd: a Magyar Nyelv „szerkesztése hosszú időn át főleg a kiváló ítelőképességű Gombocz Zoltánnak és Melich Jánosnak a feladata volt. Korábban mindkettő Simonyi és a Nyelvőr körében működött, de Gombocz utóbb inkább az Eötvös-kollégium [a Bárány József Collegium] köré csoportosuló, erősebben francia és egyéb hatások alatt dolgozó, modernebb módszerű tudósokat képviselte, Melich pedig részben megmaradt ugyan a német (és szláv) tudományban szokásos módszerek vonzókörében – Simonyi pedig ekkor [bár a választmány tagja volt 8 éven át] már a társaság vezetésében egyáltalán nem jutott szerephez (talán maga is került Szilyéket?), s így természetes, hogy a Magyar Nyelv és Simonyi Nyelvőre előbb-utóbb érezhetően versengeni, sőt néha élesen vitázni kezdett egymással. Simonyi és tábora eleinte jól bírta a vetélkedést, s a két folyóirat egyaránt gazdag termést tudott hozni. A Nyelvőr mégis leginkább Simonyinak szép tanulmányaival tartotta a színvonalat; a korábbi munkatársak fiatalabbjai azonban nemegyszer éppen java írásait már az új, lassan igényesebbé váló folyóiratnak vitték” (TOMPA 1975: 190–192, idézi SZATHMÁRI 2015: 30). SZATHMÁRI szerint „Ez a tény mindenekelőtt azonban Gombocznak s Melichnek (s persze a melléjük felzárkózó, a Társaságba tömörült tehetséges fiataloknak) minőséget és korszerűséget jelentő írásai a Magyar Nyelv javára döntötték el a versengést. Megjegyzendő, a kapcsolat Simonyi, valamint Gombocz és Melich között

nem szakadt meg, hiszen Simonyi a Magyar Nyelv első kötetében még cikket jelentetett meg, Gombocz és Melich pedig a Magyar Nyelv elindulása után is évekig publikált a Magyar Nyelvőrben.” (uo.) SZILY tárgyszerűen fogalmazva írta, hogy a Nyelvőr programja „sokban különbözik ugyan a miénktől [tudniillik a Magyar Nyelv programjától], de mégis legközelebb áll hozzá” (SZATHMÁRI i. m. 30). Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a Magyar Nyelvtudományi Társaság megszervezésével (1904) a Magyar Nyelv olyan szilárd háttérrel kapott, amely biztosította tehetséges fiataloknak a térnyerését, kiválasztódását, a folyamatos utánpótlás létrejöttét is. (Gondoljunk például a rendszeres felolvasó ülések bevezetésére.) Ilyen tömegű szakmai bázisa, lehetősége a Nyelvőrnek nem volt. Az Országos Néptanulmányi Egyesület, amelynek a Nyelvőr hivatalos folyóirata volt, szigorúan tudományos tekintetben kevésbé lehetett versenytársa a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak, mely utóbbi nevében is hordozza, kifejezi nyelvtudományi irányultságát.

Zárásul: BENKŐ LORÁND úgy látta, hogy a Magyar Nyelv „lényegében már indulásakor a magyar nyelvészet vezető orgánumává emelkedett” (BENKŐ 2005: 6; vö. még SZATHMÁRI i. h. 30).

Kulcsszók: Magyar Nyelv, Magyar Nyelvőr.

Hivatkozott irodalom

BALÁZS GÉZA 2022. A Magyar Nyelvőr története (4.) 1946–2022. *Magyar Nyelvőr* 146: 527.

BENKŐ LORÁND 2005. Tisztelet az alapítók emlékének. *Magyar Nyelv* 101: 6.

ÉDER ZOLTÁN 2005. A Magyar Nyelv száz éve. *Magyar Nyelv* 101: 385–405.

SZATHMÁRI ISTVÁN 2015. *A Magyar Nyelvtudományi Társaság története* (1904–2005). Magyar Nyelvtudományi Társaság – Tinta Könyvkiadó, Budapest.

TOMPA JÓZSEF 1975. *Simonyi Zsigmond*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

The history of the periodicals Magyar Nyelvőr and Magyar Nyelv between 1905 and 1925

The aim of the present paper is to resolve a debated issue of the history of Hungarian linguistics. With the help of contemporary documents, it proves that neither the Hungarian Academy of Sciences nor the periodical Magyar Nyelvőr had any role in the establishment of Magyar Nyelv in 1905. As a matter of fact, it was founded by the Society of Hungarian Linguistics as its own journal. It first received support from the Academy in 1925.

Keywords: Society of Hungarian Linguistics, Magyar Nyelv, Magyar Nyelvőr.

KISS JENŐ

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem